

Yslam dünýäsi we Günbatar

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Yslam dünýäsi we Günbatar YSLAM DÜNYÄSI we GÜNBATAR

Ýer ýüzünde Günbataryň ezmedik ýeke ýurdy, Günbataryň taýagyny iýmedik ýeke halk we döwlet ýok diýen ýaly. Günbataryň yüz ýyllarça dowam eden kolonial syýasaty netijesinde käbir döwletler we siwilizasiýalar ýitip-ýok bolup gitdi, käbirleri formasyny üýtgetdi, käbirleri-de heläkçiligi iň az mukdarda başlaryndan geçirdi.

Iň uly zyýany çekenlerden başlalyň:

Kristofor Kolumbyň Amerika yklymyny açmagyndan soň materikdäki siwilizasiýalar, ilkinji nobatda astekler, yzyndan maýýalar we ahyrynda indeýler doly ýitip-ýok bolup gitdi.

Kanadadan Argentinanyň tokaýlyklaryna çenli ümmülmez materik ýewropalylaryň dilini, dinini alyp, doly assimilleşdi we öňki siwilizasiýalardan nam-nyşan galmady.

Şeýle ýagdaýy Awstraliýadaky aborigenler üçinem aýtmak mümkin. Olaryňam nesli şu günki gün ABŞ-daky indeýler ýaly ýok bolup

gitmegiň öňüsyрасында dur, olar gojaman yklymyň iň çet, iň takyr, iň hasylsyz ýerlerine sürülensoň, häzirki wagtyň ülnüsine garanda gözgyny ýagdaýda ýaşaýarlar.

Ikinji uly zyýany çeken Afrika yklymy we halky boldy. Iki-üç asyr öň ilki Amerika yklymyna gul edilip äkidilen ýüz millionlarça afrikaly häzir ABŞ-da iň ýaramaz şertlerde ýaşap, ýygy-ýygýdan diýen ýaly jynsparazçylykly hüjümlere uçraýar. Afrikadaky birnäçe ýurt häzirem Günbataryň berk medeni, syýasy we ykdysady gabawynyň astyndadyr.

Häzir birnäçe Afrika ýurdunda fransuz we iňlis dilleriniň döwlet dili hökmünde ulanylmagy bu gabawyň açyk-aýdyň subutnamasydyr.

Günbatar kolonializminden iň az zyýany çeken musulmanlardyr. XX asyryň birinji çäryegine çenli birküç kiçeňräk ýurdy hasap etmesek, onda Günbatar tarapyndan ele geçirilen yslam ýurtlarynyň aglabasy Ikinji jahan urşundan soň garaşsyzlyklaryny gazandylar, ondan soňky ýyllarda Katar, Bahreýn ýaly birnäçe kiçi yslam ýurdy kolonialistleriň elinden gutuldy.

XX asyryň soňky çäryeginde-de 150 ýyllap rus boýunturygynyň astynda ýaşan öňki SSSR-iň türki respublikalary garaşsyzlyklaryna gowuşdylar.

Häzir Yslam Konferensiýasyna girýän 57 musulman ýurdunyň 52-si garaşsyz, galan baş ýurdam awtonom respublikalardan ybarat.

Üns berýän bolsaňyz, Günbataryň basyp alan yslam ýurtlarynyň ep-esli bölegi ýene Günbatar tarapyndan erkinlige goýberilen bolsa, az sanlysy garaşsyzlyk ugrunda ýaragly göreş alyp bardy.

Hatda käbirleri uzak wagta çeken bendilige şeýle bir öwrenişdi welin, garaşsyz bolaslary-da gelmedi, hojaýynlarynyň olary taşlamagyndan soň zoraýakdan we islegsiz ýagdaýda garaşsyzlyga ädim ätdiler.

Ýadyňyza salyň, 1991-nji ýylyň awgustynda döwlet agdarlyşygyna synanşykdan soň türki respublikalaryň liderleri agdarlyşykçylaryň tarapyňy tutupdy, agdarlyşykdan soň SSSR dargap Russiýa, Ukraina, Belorussiýa üçüsi jemlenip, Slawýan blogyny gurdy welin, Gazagystanyň ýolbaşçysy Nursultan Nazarbaýew «Bizem ýatdan çykarmaweriň, araňyza goşaweriň» diýip ýalbarmaga durdy. Onsoň Boris Ýelsin üç Pribaltika ýurdundan daşgaryn öňki sowet respublikalaryny öz içine alýan Garaşsyz Döwletleriň Arkalaşygyny gurupdy.

Garasşyzlygyny yglan edeninden bir ýyl soň, 1992-nji ýylda Türkmenistana gelenimde, biziň öz garyndaş-doganlarymyza çenli gürleşip gören ildeşlerimiň barsy dargan Soýuz üçin ýas tutýardy, hatda ak sakgaly göbegine ýetip duran bir türkmen ýaşulysy «Ors gitdi, işimiz gaýtdy. Indi ýetmiş ýyl mundan owalkymyz ýaly baş-alty adam bolup bir baýyň gapysynda işlemeli bolarys» diýip, ahmyrly başyny ýaýkaýardy.

Men olaryň garasşyzlyk üçin begenmegine, asmana towusmagyna garaşypdym, olar bolsa giden rus agalary üçin gözýaş dökýärdiler.

Musulmanlar soňky iki yüz ýyldan bäre yza galandyklary üçin zol-zol Günbatary aýyplap göwünlerini hoşlasa-da, Günbatardan has beter zarbalary alan ýurtlar bireýýäm aýaga galyp ABŞ-nyň we ÝB-niň yzyndan ýetdi, hatda ozup geçenleri-de bar.

Altmyş ýyl öň iki şäheri amerikan bombasy bilen ýanyp kül bolan Ýaponiýa häzir dünýäniň iň uly tehnologiýa läheňi. Şeýle ýagdaýda iň uly şäherlerden biri bolan Gonkong we tegelek yüz ýyllap iňlisleriň golastynda galan Hytaýam indi ABŞ-ny tozanyna gardy.

Bir pursatlyk Stambulyň tutuş yüz ýyllap (XX asyryň dowamynda) iňlisleriň elinde bolandygyny we ezilendigini ýa-da Eýranda iki şäheriň atom bombasy bilen ýanyp kül bolandygyny göz öňüne getiriň.

Ýa-da бүтін Ýakyn Gündogardaky ýerli halklaryň Amerika yklymyndaky indeýler ýa-da Awstraliýadaky aborigenler ýaly ýedi puşdunyň köwlenip aýyrlandygyny, häzirki wagt biziň ýerlerimizde akýagyz ýewropalylaryň ýaşap ýörendigini göz öňüne getiriň. Eýsem, ysalam dünýäsi hiç haçanam bular ýaly heläkçiligi başdan geçirmedi.

Elbetde, ysllam dünýäsiniň yza galmagynda Günbatar kolonializminiň belli bir derejede täsiri boldy. Emma meseläniň agramly bölegi biziň özümizde.

Başgaça aýdanda, biz ylym-bilim ýaly birnäçe ugurlarda yza galandygymyz üçin basylyp alyndyk we eksplutatirlendik. Basylyp alynandygymyz üçin yza galmadyk.

Şu günki gün biziň öňümizde durýan iň uly wezipe – keselimize dogry diagnoz goýmakdyr. Dogry diagnoz goýman keseli bejerip bilmeris.

Esedulla OGUZ,

Türkiýeli türkmen žurnalisti.

04.02.2022 ý. Publisistika